

Стефан Цанев

Моята мисия е да накарам българите да четат историята

Текст и снимки: Мария Захариева

Големият български писател Стефан Цанев представи през март в Българския културен институт в Прага първите два тома на своята книга „Български хроники“. Поетът и драматургът, за когото личната свобода стои над всичко, е известен като бунтар, духовен емигрант и дисидент на три епохи. Той решава да напише книга за българската история, защото смята, че „народът в момента има нужда от история, която всеки средноинтелигентен човек да може да чете свободно“.

Г-н Цанев, Вашата книга „Български хроники“ се превърна в бестселър. На какво се дължи успехът ѝ?

Тиражът на двата тома е над сто хиляди. Това е необичаен за България тираж и „Хрониките“ имат вече много издания. Успехът на книгата показва, че в народа има потенциален интерес към историята.

Моят интерес към историята също не е случаен. Автор съм на около 25 пиеси и повечето от тях са на историческа тема – за Ивайло, Стамболов, Левски, Сократ, Жана д'Арк и т.н. Обичал съм историята, без да знам защо. Като надникнем в учебниците по история, сме удивени, че това, което трябва да е най-интересно за децата – а именно историята, е написано безумно скучно. Липсва сюжестът на историята и поуците от нея. Проф. Никола Генчев ми казваше: „Поете, вземи напиши една забавна история“. Отначало възприемах думите му като шега, но после реших да реализирам идеята му и никак не

съм притеснен от определението, че „Хрониките“ са една забавна, интересно написана история. Започнах да пиша книгата за децата и за младите хора, защото възрастният човек може да си наложи да прочете една скучна книга, но детето е най-страшният критик. И затова много се радвам, като се обаждат деца и млади хора, че са прочели книгата ми.

Мислите ли, че професията на драматург Ви е помогнала при изграждането на цялостната композиция на книгата?

Като писах „Хрониките“ на мен изключително много ми помогна това, че съм драматург, защото за всеки един образ имах конкретна представа. Често ме питат провокативно: „Откъде знаеш, че Тервел е бил нисък и слаб, а Омуртаг е бил дебел?“ Не че съм сигурен, че са били такива, но просто искам хората да си представят някакъв конкретен образ. В тази книга на първо място стоят образите на големи личности в нашата история. Нямам никакъв екип. Двама историци искаха да ми бъдат консултанти, но се опитаха да ми наложат своето виждане и аз се уплаших. Аз държах да бъде свършено свободен в своето тълкуване, защото древната история е сравнително лесна, но колкото повече се приближаваме до нашето време, толкова по-жестоко става, по-противоречиво. Третият том на „Хрониките“, който сега пиша, включва периода от Освобождението до влизането на България в Европейския съюз.

Ние познаваме в различни варианти българската история и явно имаме нужда от съвременния й прочит...

То има много истории, но няма друг автор, който да е написал история от начало до край. Нашите историци са много добри, но се специализират в определен период от време. Служа си изцяло с това, което са написали те, само че го преразказвам по друг начин. Не искам даделя мегдан с историците и да се пиша по-добър от тях. Сега, като пиша третия том, съм затруднен, защото има много изследвания. Дори понякога се губя в една лавина от информация. Любимият ми подход е да търся

документални материали. Мен повече ме интересува какво са писали съвременниците на Стамболов, отколкото тълкуванията на днешните историци. Мисля, че документът действа много пряко на читателя. Аз не съм историк и опитът ми е един вид авантюра.

Но успешна...

За щастие, да. Не ми е това работата, но се заинатих и искам да я свърша докрай.

В първия том на „Хрониките“ Ви подробно се спирате на компонентите на българския етнос. Кои са всъщност нашите предци?

Да, имам отделни глави за славяните, прабългарите и траките. Това са трите компонента на българския етнос. Вече и науката доказва, че поне на всеки пети българин генът е тракийски. Има и един четвърти, който ние не искаме да признаем – това са куманите през Второто българско царство. Всъщност династията е куманска, куманите възстановяват държавата ни след византийското робство. Първата книга започва с древните българи - от 137 г. преди Христа - тръгват от Китай и създават 11 държави. Странно е, че ние не познаваме „другата“ България. Отначало държавата ни се управлява от прабългарите. Всъщност те самите никога не са се наричали прабългари, но ние ги назоваваме така, за да не ги бъркаме със съвременните българи. Нашите предци – прабългарите, са имали една способност, където и да отидат да създадат държава. Кубрат отива на север и основава една по-велика от нашата държава - Волска България, мощна държава, съществувала до 13 век. Кубер основава държава в пределите на днешна Македония. Що се отнася до славяните, те са огромна маса. Аз защитавам тезата, че никой не е успял да претопи славяните. Няма славянска държава, която да е изгубила езика си и няма славянин, който да не разбира другите славяни, защото общото в езика се пази. След Тервел, от Борис нататък династията всъщност е славянска.

В третия том на „Хрониките“ Ви предстои да разкажете за един

твърде противоречив период от по-новата история на България.

Да. И затова казвам, че когато излезе от печат, трябва за напусна България поне за една година. Дори за Освобождението на България имаме превратна представа. В Русия по онова време цари самодържавие. Александър Втори е обичал по един странен начин България, макар че е бил кървав Александър. И наистина освобождава България и разрешава тя да има конституция. Но когато го убиват, на власт идва синът му Александър Трети, който си поставя пряка задача България да стане руска губерния и Русия да има подстъпи пряко към Цариград. Това е била целта. Затова изгонва Батенберг и се устройва убийството на Стамболов. Необходимо е да се направят някои преоценки, защото най-големите фалшификации с историята се отнасят до този период. Третият том на „Хрониките“ няма да се хареса на всички. Не подозирах, каква страшна история е била историята ни след Освобождението. Аз събирам много информация и се базирам само на документи. Почти не си позволявам да ги тълкувам. Стамболов е голям държавник, но е звяр. Определенията за него са крайни – някои смятат, че е най-големият ни държавник, а други пишат за него, че няма човек в България, който да не плаче, че се е родил този изверг. Аз случайно попаднах на една статия на Вазов и се удивих, защото Вазов е пряко пострадал от Стамболов. Единият му брат - генерал Вазов, участва в детронацията на Батенберг, едва спасява живота си, като избягва от България. Другият му брат – поручик, е една от най-жестоките жертви на това време. Той просто е разкъсан, съсечен в поделението, защото вдигнал глас в защита на брат си. Иван Вазов едва успява да избяга от Пловдив до Цариград и Одеса. Там пише, както знаете, романа „Под игото“. Но майка му срещнала Стамболов и той й казал: „Вазов може да се върне спокойно.“ През 1920 г., малко преди смъртта си, Вазов написва статия за Стамболов, в която се казва „Стефан Стамболов – най-колосалната фигура в нашата история“. На мен не ми остава

нищо друго освен да се присъединя към думите на Вазов, а читателят – както иска.

Какви са поуките от историята на България?

Историята винаги се пише и изучава, за да имат хората поука, но мъдрите хора казват, че поуката е, че никой не си взема поука. Не това е целта ми. Поне досега хората не обичаха да четат историята, защото скучната е страшно нещо. Аз в единия от томовете на тези хроники казвам, че комунизмът пропадна, защото беше скучен. Така че моята мисия е много по-скромна – хората да четат историята. Нека всеки сам да си прави изводите и ако търси, ще намери. Антон Дончев е голям фен на моите хроники и ми каза: „Ти накара българите да четат.“ Ако наистина съм успял да направя това, съм удовлетворен.

Има ли българският народ добра историческа памет?

Писал съм много пъти, че българският народ не познава историята си. Вече не съм сигурен какво разбираме под народ. А и не вярвам много в определения трудолюбив народ, гостоприемнен народ. Мисля, че всеки народ има своите герои и своите мошеници. И те са равномерно разпределени. Не съм сигурен дали чешкият народ познава своята история по-добре от българския.

Задавайки Ви този въпрос, аз имах предвид, че българите повтарят една и съща грешка – гласуват за недостойни хора, които заемат висши постове....

Това е по-страшното, че народът ни е обхванат от безразличие. И то не е отсега. Аз съм от хората, които биха въвели задължително гласуване. В Гърция например е така. Има един закон на Солун, който казва, че ако някой не вземе участие в една от двете групи, се осъжда на изгнание и конфискация на имуществото. Изгнанието е била по-голяма присъда от смъртната. Т. е. ти нямаш право да не вземеш участие. Участие в обществения живот е било задължително.

Какво ще кажете за онези един-два милиона българи, които са зад граница и може да се каже, че са в изгнание – някои по собствено желание, но някои принудени от икономическите и политически условия в България?

Имам много близки хора, които емигрираха. Надявам се, че след влизането в Европейския съюз това някак ще се неутрализира и хората, които са извън България, няма вече да се чувстват като емигранти. Едно време, като напуснеш селото и не се върнеш, като се изучиш, те считаха за предател. Преди 10 ноември, като напуснеш България, те обявяваха за предател и невъзвращенец. Мисля, че ЕС ще бъде в една социална схема – няма да има разделение и железни завеси. Но в случая говоря като оптимист.

Как българите в чужбина могат да се съхранят?

През 1982 г. на Форума на световната поезия наблюдавах нещо много страшно – всички общности живеят единно. Само българите враждуваха на 7-8 фронта. На австралийския парламент има гербове на всички националности. Само българският го няма. Като попитах в парламента защо е така, ми отговориха, че няма българска общност, която да е претендирала. Няма самочувствие, че като са българи, това е някаква чест. Ако някъде по света има седем гръцки деца, Гърция праща учител да ги учи на гръцки. Българските правителства нямат такава грижа.

Министерството на образованието иска да затвори българското училище в Прага, което има 60-годишна история. А Франция, например, отпуска огромни средства за популяризиране на френската култура в целия свят.

Така е. Ще ви дам конкретен пример. В България известно време не се поставяха никакви френски пиеси. Французите доведоха в София 10 френски автори. Платиха да се преведат пиесите им, наеха театри и платиха на актьорите да се направи актьорски прочит. След това българските театри бяха заринати от постановки на млади френски драматурзи, които иначе никой ня-

маше да чуе. За съжаление България няма такава културна политика. Като поставяха 1992 г. моята пиеса „Последната нощ на Сократ“ в Париж, Министерството на културата не си направи труда дори да ме извести, че в Париж се поставя моя пиеса. Отидох там със свои средства. Казах ми : „Ами иди, то си е твоя работа.“ Аз им отговорих: „Да, моя работа е, но в Париж досега не е поставян нито един български автор“. Публиката няма да ми запомни името, но ще запомни, че това е българска пиеса. Това е някаква непонятна дистанцираност...

На Вас няколко пъти Ви предлагат да станете министър на културата, защо не приехте? За да не разочаровате народа и себе си ли?

Да, защото знам какво означава властта и съзнавам, че този, който е издигнат от народа, никога не е изпращан с овации обратно. Три пъти са ми предлагали да ставам министър на културата и три пъти съм отказвал. Това не е работа за мен. Иречек много хубаво се подиграва, като казва, че няма българин, който да не се счита достоен за министър. Дори веднъж, като ме питаха защо не съм станал министър, отговорих на шега, че просто съм искал да опровергая Иречек. Това наистина, е разсипваща работа. Като си на власт, фактически ставаш роб. Трябва да се подчиняваш.

С други думи щеше да Ви липсва лична свобода?

Да, наистина, личната свобода е най-важното за мен. Вижте, аз през целия си живот - вече 40 години, съм драматург на театър, защото съм свободен. Нямам работно време. Като има работа, съм денонощно в театъра и не си пестя труда. Но иначе мога цял месец да не отида на работа. Това ми дава невероятна свобода.

В представите на много българи Стефан Цанев е един от най-големите съвременни български поети. А Вие се считате основно за драматург.

Сега в учебниците пише една фраза, която направо ме убива: „Стефан Цанев – поет на 60-те години

на миналия век“. Всъщност аз съм поет, който пише и пиеси. Но понятията вече са объркани малко, защото поезия в Аристотеловата поетика са драмите, а ние сега считаме за поезия само лириката. Лично аз смятам, че драматургията е продължение на поезията. Една пиеса е едно стихотворение в друг вид. Счита се за професионален драматург. За да напишеш едно стихотворение се изисква дарба. За да напишеш пиеса се изисква професионализъм. Писателите са много, но процентът на драматурзите е минимален и това се отнася за всяка държава. От литературните жанрове в чужбина пробиват единствено българските пиеси. Една пиеса дава популярност на автора и всеки театър ѝ дава своя имидж. Стиховете ми са преобладаващи много, но зная, че не са оставили никаква следа никъде. А моите две пиеси „Последната нощ на Сократ“ и „Другата смърт на Жана д'Арк“ се играят по света. Това е най-пробивният жанр.

По времето на тоталитаризма свалиха пиесата Ви „Любовни булеварди“ и Ви изпратиха в изгнание. Какво Ви донесе това духовно емигрантство?

Това се случи през 1984 г. Уволниха директора на театъра Васил Попилиев и мен ме изгониха от София. В пиесата ми 36 пъти се повтаряла думата „свободен“, а можело да се повтори само три пъти. Трябваше да отида в Кърджали или в Разград. Но аз имах щастието да попадна в Пловдив. Светлин Русев тогава беше зам.-министър на културата и ми помогна. В Пловдив бях посрещнат прекрасно. Тогава директор на Пловдивския театър беше Богомил Стоилов. Той ме обгради с любов. Кметът на Стария град ми даде кулата точно над Амфитеатъра. Там живях седем години и написах най-хубавите си неща.

Това ли беше най-хубавият период в живота Ви?

Да, така е и аз искрено благодаря на тези, които ме изгониха от София...

Защо после се уединихте в Балчик?

Там съм вече 30 години и се чувствам прекрасно, защото никой не ми завижда за нищо. Навсякъде цари тишина и спокойствие. От средата на април до края на октомври съм там. Абсолютно свободен съм - сутрин работя, вечер съм с приятели. Градчето е 10 000 жители. Всички се познават и се поздравяват, докато в големите градове е пълна анонимност. Във всяка къща ме канят: „Ела, поете!“ Добруджанецът има друг манталитет. Ако има открити и гостоприемни хора в България, това са добруджанците. Там приятелствата са чисти.

С други думи в Балчик преживявате щастливи мигове. Какво

според Вас може да ни направи по-щастливи?

Всеки трябва да цени близките си хора. Няма по-благодатен кръг от близките. Ние сме програмирани кръвната връзка да е най-силна и това не бива да го късаме от небрежност. Пише го и в Десетте божии заповеди.

Вие сте от хората, които са си чели досието. Изненада ли Ви то с нещо?

Тъжко е, защото сред доносниците имаше хора, които съм мислил за близки, но аз не преживях особена трагедия. Всеки човек сигурно носи отделна драма. Как е станал доносник, не знам. С един от тях

досега седим на една маса и аз се правя, че не зная. Това е тъжен период, особено сега, като се разбира, че на всеки 10 души един е бил доносник. Те вече се изкарват герои, ако сте забелязали, никой не страда.

Оказа се, че в културата е имало най-много доносници. На какво се дължи това?

Нормално е. Все пак сред интелегенцията в културата и изкуствата са по принцип най-свободомислещите хора. И е трябвало да бъдат наблюдавани. Във всеки театър ние си ги знаехме – агентите бяха официални служители – актьори на Държавна сигурност. Някои успяха да се прикрият. Но ние сбъркахме с досиетата. Те трябваше да се разкрият много по-рано. Този процес вече се обезсмисли и сега досиетата се посрещат с чувство за хумор. „Кой още излезе ченге?“, се шегуват хората и почти липсва презрение към доносниците.

Сякаш българският народ е напълно безчувствен вече. Каквото и да му сервират, той го приема и дори не се съпротивлява.

Да, това е страшното в момента. Когато правехме преди с Доротея Тончева и Юрий Ступел поетични вечери, залата настръхваше. Сега не ходя, защото няма интерес. Тук в Прага е по-различно. Хората, понеже са отдалечени от България, имат друга чувствителност.

Явно причината е в това, че в България поезията изчезна от живота на хората.

В народа може би има някаква икономическа неувереност и някакъв ужасен страх, че можеш да стигнеш до кофите за боклук и че не можеш да се справиш сам. Малцина успяха. Никъде няма такава амплитуда на свръхбогати и на свръхбедни хора като в България. Има жестоко разслоение. Поради своя известност като писател познавам много от новобогаташите, защото тях ги гони суетата да се познават с известен писател. В повечето случаи става въпрос за невъобразимо и с нищо незаслужено богатство.

Стефан Цанев е роден на 7. 8. 1936 г. в с. Червена вода, Русенска област. Завършва журналистика в Софийския университет (1959) и драматургия в Московския киноинститут (1965). Работил е като кореспондент, редактор в Студия за игрални филми (1965-1967), драматург в Държавен сатиричен театър (1967-1970), в Театъра на окръзите (1970-1973), в театър „София“ (1973-1984; 1991), в Драматичен театър в Пловдив (1984-1991). Автор е на публицистика и проза, както и на стихове и пиеси за деца. Сред по-известните му стихосбирки са: „Часове. Стихове“ (1960), „Композиции. Стихове“ (1963), „Аз питам. Стихотворения и поеми“ (1975), „Реквием. Стихове“ (1980), „Лирика“ (1983), „Поеми“ (1984), „Небесни премеждия. Стихове“ (1986), „Сезонът на илюзиите. Любовни стихотворения“ (1988), „Спасете нашите души! Стихове“ (1992). Негови са пиесите „Разпята събота“, „Носете си новите дрехи, момчета“, „Любовни булеварди“, „Пир по време на демокрация“, „Животът - това са две жени“, „Процесът против богомилите“ (1969), „Последната нощ на Сократ“ (1986), „Тайната вечеря на Дякона Левски“ (1987).